

Zalánfy Aladár élete és munkássága

Tartalomjegyzék

Előszó

A szülőváros, Bártfa

A Zeneakadémiai tanulói évek

Külföldi tanulmányutak

Zalánfy művészi tevékenységének kibontakozása

Publicisztika

Orgonaszakértői tevékenysége, orgonatervek

Soli Deo gloria - A Deák téri évek

A Lutheránia alapítóival – Weltler Jenő, Szokolay Sándor

A legendás zeneakadémiai orgonatanár

A család szemével

Előszó

Engedje meg a kedves olvasó, hogy rögtön az elején egy személyes emléket idézzek fel. Gimnazista voltam még, amikor az iskolai vegyeskarban orgonista-karnagyunk egyszer csak így szólt hozzám: “Maga csak nem Zalánfy Aladár rokona?” A kérdés váratlanul szegeződött nekem. Évekig nem voltam tudatában annak, ki volt a dédnagyapám. Ezért nyilvánvalóan a családjában történt többszörös válások tehető felelőssé, amiért nem alakulhatott ki oly erős kötelék az emléke iránt, amelyet megérdemelt volna, és amely szükséges lett volna ahhoz, hogy gimnazistaként, a kérdésre egy határozatlan igentől bővebben is tudjak válaszolni. Ifjúi lelkületem ekkor még nem tette lehetővé, hogy utánajárjak dédnagyapám kilétének. Csak sok évvel később történt, hogy egy doktoranduszi konferencián, melyen magam is előadóként vettem részt, egy zenetörténész hallgató a Zeneakadémiáról, újra mélységes tiszteletének adott hangot a családnevem hallatán. Tudtam, hogy ez elsősorban neki szól, a dédnagyapámnak. Ekkor határoztam el, hogy méltó emléket állítok annak az embernek, akit sajnos nem volt módom megismerni, de akinek, úgy érzem, sokan hálásak lehettek, magamat is beleértve.

Az azóta eltelt évek során előbb részlegesen, majd a teljesség igényének egyre égetőbb szükségét érezve ástam bele magam családom muzsikus tagjainak felkutatásába, az összefüggések, találkozási pontok keresésébe. Akadt felfedezni való bőven, s akad mindmáig.

Zalánfy Aladár neve ismerősen cseng a magyar orgonisták között. Aki a hangszerek királynőjének életre szólóan elkötelezi magát, vagy ha csupán jobban meg szeretné ismerni azt, bizonyosan találkozik a nevével. Szakmai tevékenysége részben elérhető a szakavatottak számára, életútjáról azonban nagyon csekély ismerettel rendelkezünk. Ennek az életútnak feltárására vállalkozik jelen monográfia, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a szélesebb olvasóközönség elé tárja mindazt, ami a múlt század egyik legkiemelkedőbb orgonaművésze, orgonaszakértője számára értékadó, értékmutató volt.

Az OrszágVilág című fővárosi lap hasábjain jelent meg az a cikk Zalánfy Aladáról, mely e sorok írójának is programadó lehet. “A fiatalabb orgonista nemzedéknek Zalánffy Aladár neve Orgona-iskoláján, Bach: 8 kisprelúdium és fuga, valamint Bach: Manuál korálelőjátékok című

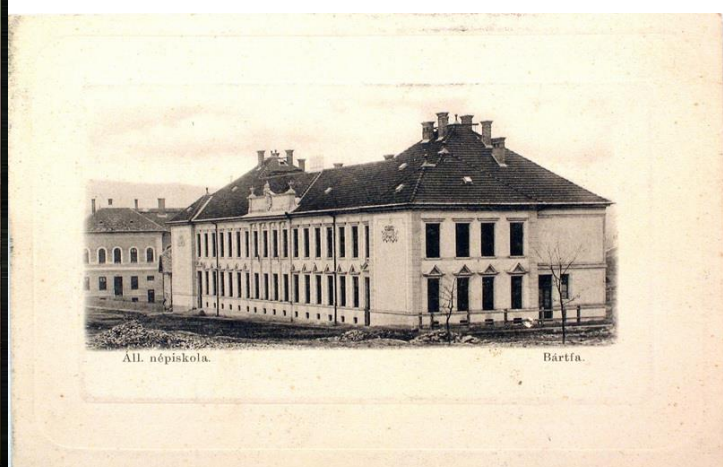
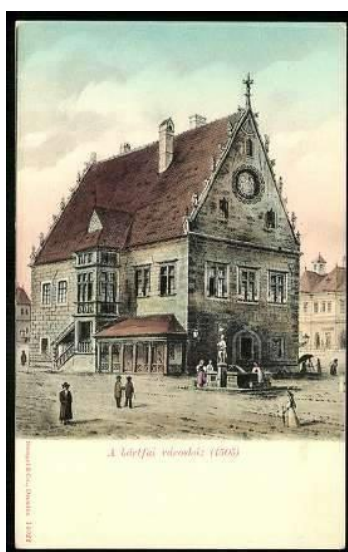
kottakiadványán kívül alig mond valamit, de akiket még tanított, tanúságot tehetnek mondanivalóm igaza mellett.

Még az 1950-es években tűzött műsorára a Magyar Rádió néhány Bach- és egy Frescobaldi-orgona- felvételt az ő előadásában (azóta egyszer sem!). Ezeknek a felvételeknek közkinccsé tételéért (azaz hanglemezen történő megjelentetéséért) szeretnék szót emelni.

Mert sokat és sokfélét tett Bach műveinek hiteles előadásáért. afféle magyar Schweitzernek is nevezhetjük őt. Hazánkban elsőként ismerte fel a német orgonareform-mozgalom jelentőségét, és vált annak odaadó követőjévé. Úttörő tevékenységének fényes bizonyítéka, hogy Magyarországon ő tervezi az első reformmozgalom szellemében épített orgonát (Óbuda, evangélikus templom 1944). A hangszer — legnagyobb fájdalomunkra — Budapest ostroma alatt leégett. Nem közismertek Bach nagy vokális műveihez (passiók, misék oratóriumok, kantáták) készített lelkiismeretes, aprólékos, számozott basszuskidolgozásai sem. Ugyancsak nem közismertek orgonára írott korálfeldolgozásai sem. Kiváló pedagógus volt. Úgy érzem, a nagy elődök hagyatékát hűséggel gondozni, további tanulmányozás céljából közkinccsé tenni az utókor kötelessége. Ez vonatkozik Zalánffy Aladárra is.”

Ha valaki kívülről nézte életét, azt hihette: különös ember Zalánffy Aladár. Ha valaki közelről megismerte, azt mondta: Istenben bízó, mélyhitű, hűséges, melegszívű, jóbarát.

A szülőváros, Bártfa

A felvidék több településéhez hasonlóan itt is virágzó zenei élet folyt már a XVI. század óta. Sok európai zeneszerző találta meg Bártfán a tehetségüknek szükséges nevelőotthont vagy érvényesülési területet, nemegyszer európai karrierjük első állomását a XVI—XVIII. század folyamán. S ezek nem pusztán nevek; mögöttük összefüggő zenekultúra áll, mely csak jóval később, 1800 táján kezdi szükségét érezni, hogy helyet találjon a magyar zeneélet keretei között.¹ Köztük Zarewutius Zakariás is, aki a város híres orgonistája volt a XVII. században. Zarewutius Magnificatjaival találkozunk a híres Bártfai Gyűjteményben is.

Bár a városban erősen jelen volt a lutheri hitvallás, a Zámboreszky család római katolikus volt, így minden született gyermeket ennek megfelelően kereszteltek. Zámboreszky József hitvese, Lavotha Anna volt. Az Izsépfalvi Lavotha család több neves művészt, tudóst adott az országnak, köztük Lavotta János (1764—1820), zeneszerző és hegedűművész, a verbunkos zene kiemelkedő képviselőjét, régi magyar népdalok mesteri feldolgozóját, Lavotta Rezsőt (1876—1962), operák és zenekari művek határainkon túl is ismert szerzőjét, tudós zeneesztétát, valamint Lavotha Ödön nyelvtudóst. Talán nem véletlen, hogy ily erudíció nem maradhatott nyom nélkül a gyermekekben. A Zámboreszky-Lavotha házasságból tíz gyermek született. Gizella (1882), Etelka, Nándor (1898), Piroska (1885), Aladár (1887), László, Anna (1901) és Sándor (1896), és az ikerpár Elek és Ilona (1890). A későbbi orgonaművész tehát harmadik, vagy negyedik gyermekként érkezett a családba.

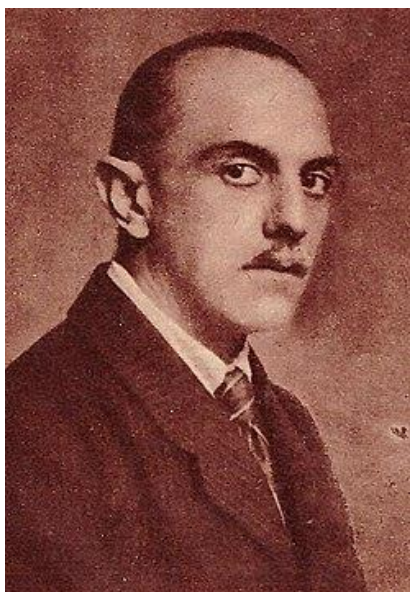

Magyar királyi állami gimnázium, 1896

¹ Kampis Antal - Pásztor Gizella - Staud Géza (szerk.): A Kultúra világa 3. - A képzőművészetek. A zene. A színház és a film (Budapest, 1960) A Zene Szabolcsi Bence: A magyar zene története rövid összefoglalásban, 620.

Lavotta János, verbunkos mester.

Lavotta Rezső, zeneszerző

Hogy a családban mennyire erősen jelen volt a muzsika, arról tanúskodik még egy fontos adat. Zalánfy Aladár apai nagyanyja Haszslinszky Anna volt. Unokaöccse, Hazslinszky Gusztáv, Hubay Jenővel végzett a Zeneakadémián, és zeneszerzőként is kiemelkedő volt korában.² Zeneiséggel sokrétűen, és gazdagon felvértezett dinasztia volt tehát, amelyből Zalánfy Aladár származott. Anyai dédapja Hazslinszky Frigyes, botanikus, aki az eperjei gimnázium rektora, igazgatója, az MTA rendes tagja volt. A tudományos megalapozottságot, a filológiai igényességet tehát sokszorosan, sokrétűen kaphatta örökségül felmenőitől.

Hazslinszky Gusztáv, zeneszerző

² Zenei lap, 1911, febr.20.

A bártfai gyermekévek után Eperjesre került a főgimnáziumba. Hogy a családfő mennyire befolyásos volt, jól mutatja, hogy halálhírét még a fővárosi lapok is közölték. „Zámborszky József tekintélyes bártfai ügyvéd tegnap tüdőgyulladás következtében pár napi szenvedés után meghalt.”³

Innen nem volt kétséges, hogy az erősödő zenei tudat Budapestre vezet, ahol előbb a Nemzeti Zenede, majd a Székesfővárosi és Felsőbb Zeneiskola hallgatója volt. (1913–1920) A Zeneakadémia jogelőd intézményében Hans Koessler volt mestere, csakúgy, mint hazánk legnagyobb zeneóriásainak, Kodálynak, Bartóknak, Dohnányinak, Weinernek, és Lavotta Rezsőnek is. Koessler orgonát csak első tanári periódusában tanított (1882-től 1908-ig). Tőle vették át a tanszék irányítását először Laub István (1907- 1909), majd Antalffy-Zsiross Dezső (1909 1921). Zalánfy (1921-1950) neves kollégája Amerikába történő távozása után vette át a tanszék vezetését, folytatva így Koessler európai színvonalú iskoláját.⁴ Zalánfy orgonatanársága alatt új szabályok léptek hatályba.”⁵ A művészi pályára készülők akadémiai tanfolyama előtt volt az előkészítő tanfolyam, amelynél a korhatár 17 év. Itt alapvető követelmény: a szolfézstudás és a zongorajáték. Az akadémiai évfolyamokon kötelező melléktárgyak voltak: a zeneelmélet, karének, egyetemes zenetörténet, magyar zenetörténet, zeneesztétika, orgonaismeret, zeneszerzés és a gregorián. A Zeneművészeti Főiskolán a végzős növendékek bizonyítványt és oklevelet kaphattak. Évi bizonyítványt kap a növendék egy-egy évfolyam elvégzésével. A végbizonyítvány az akadémiai évfolyam befejeztével olyan hallgató számára adható, aki főtárgyból mindvégig jeles osztályzatot kapott, és a melléktárgyakból mindvégig legalább jó osztályzatot ért el.”⁶

³ Az Újság, 1904.szeptember 20.

⁴ Sárosi-Szabó Márta: HANS KOESSLER MUNKASSAGA ES TANARI TEVEKENYSEGENEK HATASA A 20. SZAZADI MAGYAR ZENERE, 45-46.

⁵ Solymosi Ferenc (1995): A budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Orgona Tanszakának története. Budapest. 37.

⁶ Idem

Publicisztika

Az alábbi idézet Az orgona, mint liturgikus hangszer (1933) felvezetőjeként jelent meg:

„Orgonahangok zengve hogyha búgnak,

Magasabb Lét sejtelve száll reád:

Hozsánna szárnyal mennybe föl az Úrnak,

Embernek dalolja üdvét s bánatát,

Örömet szól oltárnál szűz jegyesnek,

S veled síratja gyászban elveszted.”⁷

Zalánfy az evangélikus Egyház orgonaállományának felmérését több ízben szorgalmazta. A kitöltött felmérőlapok másodpéldányai alapján - a hangszerek állapotának javítására elkötelezettséget érezve - Trajtler Gábor lelkész-orgonaművész állította össze az evangélikus orgonák nyilvántartását 1960-ban.⁸

1932-ben az Evangélikus Család Lap hasábjain, a Luther-énekek magyarra ültetésének és népszerűsítésének okán az iskolai egyházi énekoktatás jelentősége mellett is állást foglalt.

„Sajnos, hazánkban a múltban nem sok gondot fordítottak gyermekeink egyházi énekoktatására. Bizonyíték erre az a tény, hogy a mai felnőtt generáció alig néhány koráldallamot ismer s ezeket is elferdített formában, azaz rosszul. De ha az egyesekkel beszélünk, mindegyikőjük büszkén veri a mellét, hogy ő tudja jól s úgy van helyesen, ahogy ő énekl, csak az orgonista rosszul játszik. E szomorú állapotnak legfőbb oka, hogy azok, akik a jövőbeli felnőtt generációt az iskolában oktatják, maguk sem ismerik helyesen a koráldallam- kincsünket. El kell ismernem, hogy ennek nem ők az okai, hanem a lelkészképzés hiányossága. Mert ha a németországi teológiai főiskolákon meg tudták csinálni azt, hogy minden teológiai hallgató köteles az egyházi énekkel kapcsolatban a zenei alapismereteket

⁷G. Wilh. Korner: Urania, 1845, Vol. 2: Eine Musikalische Zeitschrift Zur Belehrung Und Unterhaltung Für Deutschlands Organisten, So Wie Für Behörden, Geistliche Und Freunde Der Orgel Und Des Orgelspiels

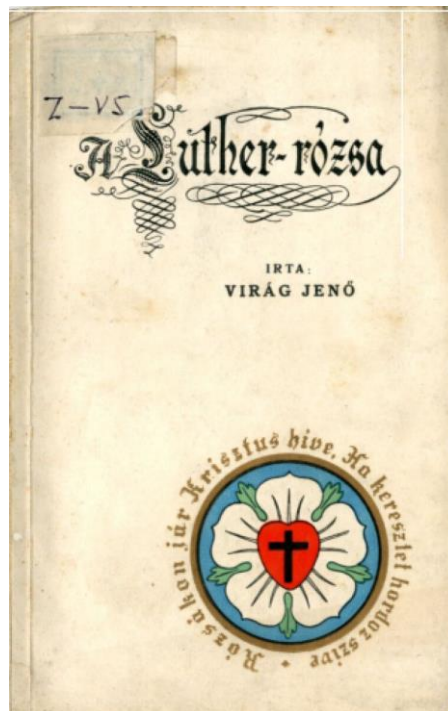
⁸Kormos Gyula: Egyházi területi orgonanyilvántartás célja, létrehozása, fenntartása és hasznosítása in Magyar Egyházzene XXIII (2015/2016) 42.

elsajátítani, hangjegyek alapján énekelni, sőt némely helyen ezek mellett még egy hangszer tanulást is folytatni s mert ha a magyarországi római egyház teológiai szemináriumában szintén kötelező tantárgy a hangjegyek szerinti gregorián-éneklés, akkor nem tudom belátni, miért van az, hogy nálunk az evangélikus teológiai fakultáson nem is jut senkinek az eszébe, hogy a fentiekhez hasonló intézkedéseket léptessen életbe. Mert teljes hangjegyismeret s kis zeneelméleti tudás nélkül nem is lehet az egyházi éneket helyesen oktatni. Ezen a téren a zenei analfabéta teljesen csődöt mond. Tisztelet és hála tehát azon egypár kivételes egyéniségnek, akik teológiai képzettségük ezen hiányán úgy segítettek, hogy az egyházi énekoktatáshoz szükséges zenei alapismereteket magánszorgalom útján pótolták. Mivelhogy hazánkban e hézagpótló tantárgy egyelőre még hiányzik teológiai képzésünkben, azt némileg pótlendő, néhány szóval igyekszem megvilágítani az evangélikus korai lényegét.”

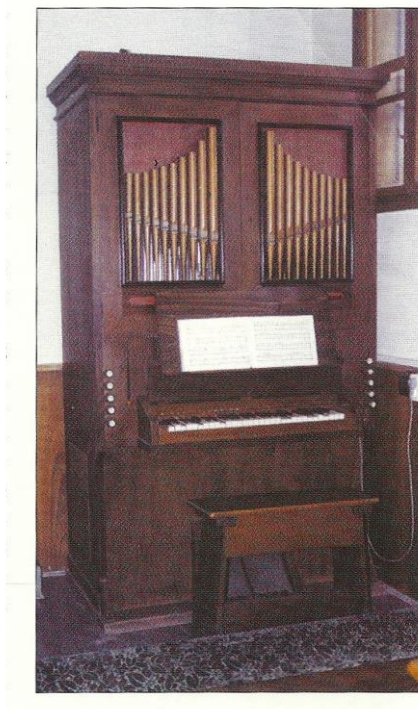

Ecsedi Zsuzsa gyűjteményéből

Otthon, a Deák téren

Zalánfy gazdag könyvtárának egy impozáns darabja

Különleges tervezésű hangszerének egyike. A tatabányai evangélikus templom orgonapozitívja

„A hangszer.” A Deák téri templom 1901-ben felszentelt Angster orgonája

„valószínűleg nincs még egy ország, ahol az orgonák ügyével olyan mostohán bánnának, mint Magyarországon. [...] Az orgonaépítő ipar erősen konzervatív. Nem tart lépést a korról. Nem akarnak, vagy nem is tudnak csúszkaládát építeni. A lelkészek teljesen érzéketlenek az orgonákkal kapcsolatban. Az orgonistáknak pedig fogalmuk sincs a helyes, igazi orgonahangról.⁹ Zalánfy elgondolásait és orgonatervezéssel kapcsolatos elveit a Deák téri Angster-orgona átépítésénél sokkal jobban tükrözte az óbudai evangélikus templom számára készített megvalósult terve. Ez a hangszer – amely korabeli feljegyzések szerint Budapest legszebb hangú orgonája volt – 1940-ben épült fel huszonöt regiszterrel, három manuállal. Sajnálatos módon az óbudai hangszert egy második világháborús bombatalálat 1944-ben teljesen elpusztította.¹⁰

⁹ Gerhard Kappnernek, a Drezdai Egyházzenei Iskola rektorának, Budapest, 1953. Kollégájának írt levelében

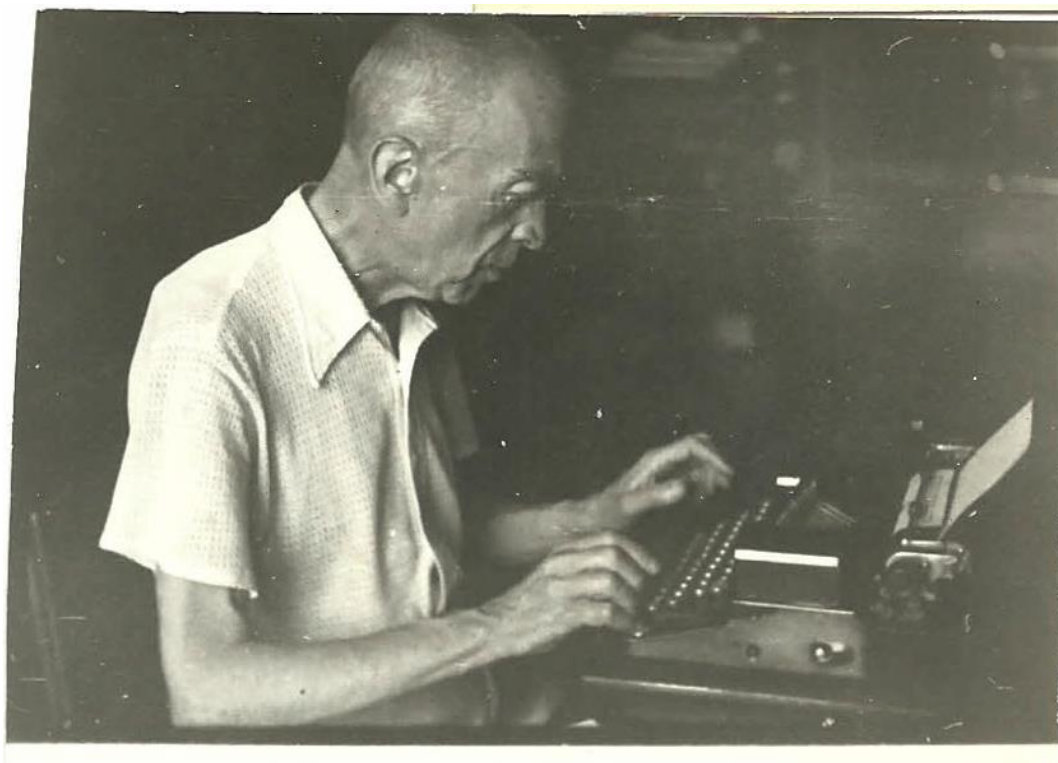
¹⁰ Finta Gergely: Laudate Deum in Organo.... Orgonák és orgonazene a Deák téri templomban in Lelkipásztor, 2019./5.170.

A Práter utca 59/C. alatti lakásában, családi körben.

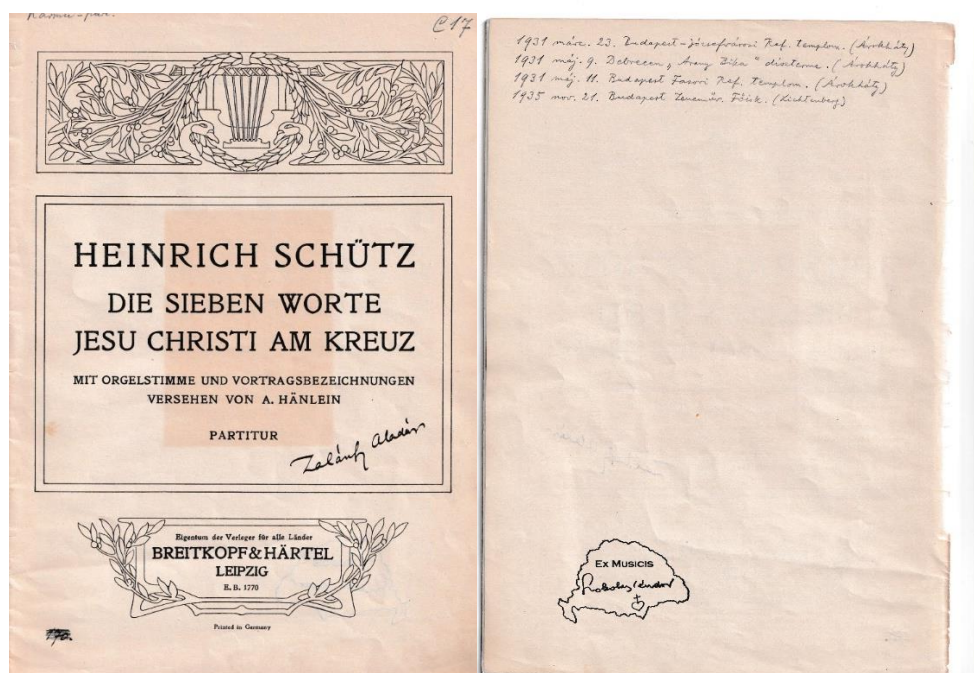

Unokáival és menyével Budapest utcáin. Kb. 1958

Az idős mester írógépe előtt

Halála után jónéhányan akadtak, akik méltóképpen emlékeztek meg a művészeről. 1967-ben, Zalánfy 80. születésnapján, Deák téri pályatársa, Weltler Jenő tette ezt meg, az Evangélikus Naptár hasábjain: “elnémult, mint a deáktéri templom orgonája, valahányszor levette művészi ujjait a billentyűről, aki csendes életéhez illő csendes halállal fejezte be földi életét.”

Heinrich Schütz: Jézus Krisztus hét szava a keresztfán a Zalánfy-gyűjteményből, A kotta később Szokolay Sándor zeneszerzőhöz került. A 2.lapon a művész nagy Magyarországot ábrázoló exlibris pecsétje látható.

Jézus utolsó szavait számos zeneszerző dolgozta fel. Heinrich Schütz 1645-ben írta oratorikus művét „Die sieben Worte Jesu Christi am Kreuz” címmel. A záró kórus szövege kifejezi mindazt, amiben Zalánfy is erősen hitt:

„Azt, ki tiszteli Isten halálát, és gondolkodik hét szaván,

Azt Isten kegyelmével tölti a földi életben, és ott fenn az örök életben.

Már itt e földön és a mennyben, már most itt a földi életben és az örökkévalóságban.”